

Адреса Христинівської спеціалізованої школи
I—III ступенів № 1 ім. О.Є. Корнійчука:
Черкаська обл.
м. Христинівка
Вул. К. Маркса, 7

Класний керівник 7 –В класу Видай О.В.

Христинівська спеціалізована школа I—III ступенів № 1
імені О.Є. Корнійчука

Голодомор в Україні

Класний керівник 7 –В класу Видай О.В.

Матеріали до обласного
етапу Всеукраїнського
конкурсу “Хліб очима
дітей”

Відкритий виховний захід
до річниці голодомору в
Україні “Запалимо свічки”

2008

У 1932 - 1933 р. був в Україні великий голод. Не було тоді ні війни, ні потопу. А була тільки зла воля одних людей проти інших. І ніхто не знав, скільки невинного люду лягло у могили - старих, молодих і дітей, і ще не-народжених у лонах матерів.

То як же сталося, що маючи чудовий урожай, українці гинули від голоду? Сталінська колективізація підвела селян до «страшної Голгофи». В Україні, при владі, яка називала себе народною, на родючій землі, без війни чи стихійного лиха вмирали хлібороби.

Наслідки голодомору - це і великі духовні втрати, які цифрами не зміряти. В могилу голодомору зійшли найкращі. Гинули працьовиті самостійні хазяї. Всі здібні, талановиті, здорові духом і тілом, які мислили і протестували - все це винищувалося з корінням.

Вся тактика штучного голодомору в усіх напрямках була досконально продумана наперед. Все це має одну назву - геноцид, тобто створення таких життєвих умов, які розраховані на фізичне знищення населення. Голод запланувала Москва для знищення українського селянства. Українських селян нищили не тому, що вони були селянами, а тому, що вони були українцями.

Світ мав би розколотися надвоє, сонце мало б перестати світити, земля перевернутися від того, що було на землі. Але світ не розколовся, сонце сходить, земля обертається, як їй належить і ми ходимо по цій землі зі своїми тривогами і надіями. Ми – єдині спадкоємці всього, що було.

Рано чи пізно, але обов'язково кожна людина і весь народ осмислює своє минуле. Учні нашої школи, зокрема учасники гуртка "Спадщина", вивчаючи історію свого народу, до глибини душі пройнялися проблемою Голоду в Україні. Своєю участю в обласному конкурсі (зайняли II місце) та відкритим виховним заходом спробували довести, що Голодомор — це геноцид проти українського народу, і що цей факт повинен бути визнаним всенародно!

Для нас вона в світі єдина, одна
в просторів солодкому чарі...
Вона у зірках, і у вербах вона,
і в кожному серця ударі...
Як та купина, що горить - не згора,
живе у стежках, у дібровах,
у зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
і в хмарах отих пурпурових.
Любіть у коханні, в труді, у бою,
як пісню, що лине зорею...
Веїть серцем любіть Україну свою
і вічні ми будемо з нею!

(Пісня про Україну)

Та якось... Ледей живі узріли Гриця:
 Сам викотивсь, як пеня, через поріг.
 Нажерся й виліз на осоння гріться,
 Вчинивши нишком людодський гріх...
 Над морем Чорним чайка голосила;
 І в берег бились хвилі день при дні:
 «Нема Оксани, що Грицька носила, —
 Нема... ані на лаві, ні в труні...».

Ведучий

Очевидці свідчать, що голод обмежувався українською територією, голодуючим українським селянам не дозволялось переходити або переїжджати в Росію. На кордоні з Росією стояли загороджувальні заони, які розстрілювали втікачів з України. Так само розстрілювали селян, які намагались врятуватися втечею через польський або румунський кордони.

Ведучий

Купи зерна і картоплі, зібрані на залізничних станціях для вивезення в Росію, гнили просто неба. Але охорона не підпускала до них голодуючих селян. Часто навіть і сільських активістів, які допомагали реквізувати хліб, залишали помирати разом із іншими. Вся тактика штучного голодомору в усіх напрямках була досконально продумана наперед, адже в той час, коли мільйони українців помирали з голоду, продовольство інтенсивно викачувалось з України, насамперед - зерно, яке вивозили на експорт за кордон. Всі ці наслідки ма-ють одну назву - геноцид, тобто створення таких життєвих умов, які розраховані на фізичне знищення на-селення. Голод запланувала Москва для знищення українського селянства. Українських селян нищили не тому, що вони були селянами, а тому, що вони були українцями.

(Підсумок вчителя)

Ведуча

Любіть Україну, як сонце, любіть,
 як вітер, і трави, і води,
 в годину щасливу і в радості мить,
 любіть у годину негоди!
 Любіть Україну у сні й наяву,
 вишневу свою Україну,
 красу її, вічно живу і нову,
 і мову її солов'їну.

ЗМІСТ

I. Матеріали до обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Хліб очима дітей».....	4
1. Голод в Україні.....	4
2. Голодомор 1932 – 1933 років — геноцид проти українства.....	16
3. Історична довідка (коротка) про кількість жертв Голодомору 1932–1933 рр. на Черкащині.....	20
4. Зі спогадів старожилів села Шукай води.....	22
5. Карта розповсюдження голодомору на території України	26
II. Відкритий виховний захід до річниці Голодомору в Україні «Запалимо свічки...».....	28

Голод в Україні

В аграрній програмі партії більшовиків соціалістична перспектива пов'язувалась з утворенням на базі експропрійованої поміщицької власності великих державних господарств під керівництвом Рад депутатів від сільських робітників. Економічні зв'язки між сільськими радянськими господарствами та промисловістю, а також між дрібними селянськими господарствами і усупільненим сектором мали здійснюватись у нетоварній формі, шляхом продуктообміну.

Соціалістичне будівництво у перші роки Радянської влади здійснювалося на воєнно-комуністичних засадах. Система воєнного комунізму передбачала продуктообмін між містом і селом при забороні торгівлі, націоналізацію всієї промисловості, включаючи дрібну, встановлення практики замовлень-нарядів на державних підприємствах при максимальній централізації управління промисловістю (главкізм), поступове згортання грошового обігу. Виникнення воєнно-комуністичної практики та ідеології пов'язувалося не лише з прогалинами в марксистській теорії на початковій стадії її розвитку, коли соціалізм по суті був лише доктриною, непідтвердженою життям, а й з необхідністю вистояти у складних умовах згортання громадянської війни та воєнної інтервенції. Однак вже в умовах переходу до мирного будівництва було прийнято ряд воєнно-комуністичних директивів, спрямованих на дальше згортання сфери грошового обігу. Зокрема, у грудні 1920р. з'явилися декрети про безплатність розподілюваних по картках продуктів, а також поштово-телеграфних і телефонних послуг. З початку 1921р. безплатним стало користування житлом, водопроводом, каналізацією, газом та електрикою. Припинилося стягнення грошових податків.

Радянський уряд прагнув налагодити “державну організацію розподілу продуктів замість приватної торгівлі, промислових продуктів на село”. Положення про витіснення торгівлі планомірно організованим розподілом у рамках споживчо-виробничих комун увійшло до підготовленого Леніним начерку проекту нової партійної програми. В

Я ще не вмер.

Усі проходять мимо.

...А житечко моє таке густе.

...А мамина рука іще гаряча.

Вам стане соромно колись за те.

Та я вже цього не побачу.

Ведучий

Зі спогадів Дмитра Трохимовича Лихоліта, 1923 року народження.

Раз пішов я до свого товариша, а в них якраз ша-стала бригада активістів. Один із них знайшов у печі горщик зі пшоняною кашею. Він витяг його з печі, розбив на долівці, почав розтирати кашу своїм чобо-том А діти (було їх п'ятеро) попадали на долівку та й давай ту кашу їсти з-під чобота. За нашим городом було кладовище Сільрада вида-вали тим, хто копав великі ями для померлих, кілог-рам хліба. І ось ці люди виконували великі ями, при-возили мертвих цілими підводами. Я запам'ятав одну дівчинку, років дев'яти. У неї були білі кіски і сині-сині очі. Очі померлих від голоду не закриваються. Треба щоб хтось закрив, але не було кому.

Ведучий

Свідок Петро Кирилович Бойчук із Вінниччини.

Я - лікар. І цілком природно, що я дивлюся на трагедію голоду не тільки очима малої дитини, яка трохи не вмерла з голоду. Я запитую себе як лікар, чому люди під час голодомору втратили людську по-добу і дійшли до канібалізму.

Пограбовані, зламані голодом і жорстокістю влади, люди вже не намагалися шукати вихід. У слабших, вразливіших натур виникав безконтрольний хвороб-ливий стан. Це не моральна категорія, ні, це була тяжка хвороба, зумовлена голодом. З'являлась мото-рошна байдужість до мук ближнього, були й випадки канібалізму, скоєні в стані повного відключення кори головного мозку. Ледь прийшовши до тями, ці люди у відчай накла-дали на себе руки, або назавжди втра-чали розум.

Ведуча

Про Нього й Неї згадують несила.

Грицьку одбило ноги на війні...

Отож Оксана день у день носила

Його і до колбуди, й до рідні.

Хто пережив це страхіття, ніколи його не забуде.

Ведуча

Я говорю від імені Олени Федорівни Нагорної, 1910 року народження.

Боюсь я розпочинати розмову про таке. Під час го-лоду померло троє моїх синачків - Василько, Гриць; і Петрусь. Один одного менший. Як же вони хлібця, просили! Боже ж ти мій! Та ніхто не допоміг - ні Бог, ні сільрада - попухли мої дітки. В сирій землі лежать, а я ще ворущуся. Люди, не треба забувати лиха, не треба...

Ведучий

У 1933 році померлих від голоду по селах стало стільки багато, що трупи лежали на вулицях, дорогах, в хатах по кілька діб. Влада на місцях призначала окремих людей, котрі збирали трупи і відвозили їх на кладовища возами, одержуючи за свою працю продовольчий пайок. Вони здебільшого ховали людей у неглибоких ямах, земля в яких ще довго ворущилась, бо серед мерців нерідко траплялись і напівживі! Частими є розповіді очевидців про те, як люди просили візників не забирати їх на кладовище, але ті вантажили ще напівживих людей, мовляв, все одно помреш.

На вулиці лежить хлопчик років десяти. Повз нього йдуть люди; «О, цей уже помер». У відповідь ледь чутний дитячий голосок: «Ні, я ще не вмер».

Ведучий

Я ще не вмер...

Ще промінь в серці грає.

В четвер мені пішов десятый рік.

Хіба в такому віці помирають?!

Ви тільки поверніть мене на бік,
До вишеньки!

В колыску ясночолу...

Я чую запах квітів. Я не вмер.

А небо, стрімко падає додолу.

Тримайте хтось!

Хоча б за коси верб...

Куди ж ви, люди, людоньки,

Куди ж ви, люди, людоньки, куди?

Окраєць ласки,

Чи хоч з печі диму!

В клітинці кожній - озеро води.

умовах розрухи у промисловості обмін між містом і селом набув форми продовольчої розкладки, коли всі товарні лишки забирали у селян майже безкоштовно. Селянські маси реагували на продрозкладку скороченням обсягу вироблюваної продукції, і тоді, щоб запобігти цьому VIII з'їзд Рад у грудні 1920р. висловився за встановлення кожному селянському господарству обов'язкових завдань по засіву. Цей крок (ніколи не реалізований) був таким же логічним продовженням продрозкладки, як і заборона торгівлі.

Після виходу з війни партія не збиралась відмовлятися від воєнно-комуністичних методів. Схвалений VIII з'їздом Рад план ГОЕРЛЮ мав виконуватись за рахунок розкладки з селянських господарств.

Життя показало, однак, що селяни не мирилися з продрозкладкою, заборонаю торгівлі, директивним плануванням посівних площ. Все це йшло врозріз з їх життєвими інтересами. Як тільки війна закінчилась, селянське невдоволення набуло гострих форм. Стягнення продрозкладки проходило з величезними труднощами. У хліборобних районах виник і поширився політичний бандитизм. Зростання продовольчих труднощів поглибило господарську розруху. У березні 1921р. відбувся X з'їзд РКП (б), який проголосив заміну продовольчої розкладки продовольчим податком. Це рішення було принциповим кроком на шляху впровадження економічної політики. У промові Леніна на Всеросійській продовольчій нараді 16 червня 1921р. вперше з'являється термін “нова економічна політика”. Уперше тут припуск кається можливість торгівлі не тільки в місцевому обороті. Уперше перед більшовиками ставиться завдання вчитися контролювати ринок.

Еволюція традиційних для марксистів поглядів на торгівлю і ринок, яка відбулася за перший рік непу, створила нову ситуацію у питанні про соціалістичні перспективи села.

Замість колгоспу, для якого властивим було відчуження безпосереднього виробника од землі та інших засобів виробництва, у центрі соціалістичному організованого сільського господарства ставав кооператив дрібних товаровиробників. Кооперація цілком відповідала селянській природі, а тому робила перехід до соціалізму простим, легким і доступним для селянина.

Впроваджена В. І. Леніним нова економічна політика – явище складне. В її основі – заміна продрозкладки податком, дозвіл вільного продажу селянами товарних лишків, допущення в економіку приватного капіталу. Проте у неї була ще одна важлива грань: запровадження вартісних, товарно-грошових відносин безпосередньо в економіку соціалістичного сектора, відмова від воєнно-комуністичної моделі соціалізму, яка склалася в роки громадянської війни.

Замість плати за ресурси в бюджет почали відраховувати промисловий податок, потім податок з обороту, тобто платежі, які не мали прямого зв'язку з результатами внутрішньопромислового господарювання. В них через відхилення цін од вартості акумулювалися нагромадження інших галузей. Отже, з 1923р. оформилась залежність майбутнього розгортання промисловості (індустріалізації) від бюджету.

Цей принциповий відступ від Ленінської економічної політики відбувався непомітно як для сучасників, так і для істориків. Адже відмовлялися від задуму, що не встиг увійти в життя. Проте нова економічна політика одразу втратила динамізм. В обрисах соціалізму, що будувався, знову стали помітні воєнно-комуністичні риси. Яскравим прикладом зростаючого в народному господарстві впливу адміністративного начала є зовні непомітна трансформація ленінського плану кооперування населення. Хоч мережа кооперативів різного профілю розвивалася на селі посиленними темпами, вищою формою кооперативного руху стали вважати колгоспи в тих їх формах, які виникли в роки воєнного комунізму.

Оскільки промисловість “посадили” на бюджет, треба було вишукати нові джерела бюджетних доходів. Ще восени 1923р. відновили горілчану монополію. Проте ні горілчана монополія, ні емісія не могли бути головним джерелом доходів бюджету. Ця роль завжди належала сільському господарству. Випробували й відповідний механізм вилучення селянських коштів. Керуючись ідеєю народногосподарського оптимізму директиви з'їзду визначали досить високі темпи індустріалізації, колективізації сільського господарства і піднесенням матеріального добробуту трудящих.

У квітні 1929р. XVI конференція ВКП(б) схвалила оптимальний

Ведучий

Почало поснівати жито на городах, люди теребили незрілі колоски і варили кашу. Дозріли вишні, а незабаром дали по 6 кг борошна з колгоспу і це була сумна і важка радість. Деяким людям не допомогло ні борошно, ні молоко, і вони вмирали - було вже пізно.

Живі почали відходити від голоду, і це був жах. Поверталася свідомість, а з нею вся гірка дійсність того, що було. По селах чулися відчайдушні крики, на цвинтарі голосили жінки, а чоловіки прикопували трупи, ставили дерев'яні хрести. Життя повертало повільно, тяжко.

Ведуча

Сонце сходило над вихололими за довгу зиму полями, а сідало за обрій кольору крові й не впізнавало землю. Чорне вороння зграями ширяло над селами, заціпенілими в тяжкому смертному сні.

Танули на обширах України важкі сніги, являючи світові трупний сморід, апокаліпсичні карти-ни, співмірні хіба що з картинами Страшного Суду.

Ведучий

А чи була того року весна? Чи прилетіли до знайомих людських оселей довірливі лелеки? Чи співали травневими ночами солов'ї? Ніхто того не пам'ятає сьогодні, пам'ятають інше.

На світі - весна, а над селом нависла чорна хмара. Діти не бігають, не граються. Ноги тоне-сенькі, складені калачиком, великий живіт, голова велика похилена до землі, а лиця майже немає, самі зуби зверху. Сидить дитина і гойдається всім тілом: на-зад - вперед. Скільки сидить, стільки й гойдається. І безкінечна пісня напівголосом: їсти, їсти, їсти... Ні від кого не вимагаючи, ні від матері, ні від батька, а так у простір, у світ - їсти, їсти, їсти...

Ведуча

Найстрашніше було дивитися на маленьких дітей, висохлі, як у скелета, кінцівки яких звисали з роздутого живота. Голод стер з їхніх облич усі сліди дитинства, перетворивши їх на замордованих примар, і лише в очах ще лишився відблиск далекого дитинства

Про масштаби дитячої смертності промовисто свідчить такий факт, що після голоду багато шкіл закрили - більше нікому було їх відвідувати. За розповідями літніх людей, багато з яких на початку 30-их років були школярами, заняття в більшості шкіл в той час майже не проводились: діти не мали ні сил, ні одягу, щоб відвідувати заняття, й ходили до школи хіба заради миски баланди чи каші, що там готували для них.

Вже не буде мучить згуба.
 Забере вас пташка райська.
 Спіте міцно, спіте, діти.
 Янгол Божий на порозі.
 Вже не буде їсти хтітись.
 І не будуть пухнуть нозі.
 Натопила маковинням,
 Затулила лядку й комин.
 І в тумані темно-синім
 Заспівала колискову.

Ведучий

А одне дівча підповзло до вікна і жалібно просить: «Тітонько, відріжте мені пальчик, я його з'їм, а то він не перекусується».
 Є страсті Господні, є страстні земні!
 Чомусь їм немає кінця.
 Дитячі ті пальчики
 В тому вікні
 Не перекусуються.
 Страшний аргумент.
 В діалекті арго...
 Хоча би неукраденого півслівця.
 Холоне уява від страху того!
 Не перекусується!
 Найбільше прокляття
 З проклять усіх!
 ...Ні матері, і ні вітця.
 Нам гризти до самої смерті той гріх.
 Не перекусується...

(Янголята танцюють таночок-хоровод)

Ведуча

Хто се? Чий голос щоночі просить: «Хлібця! Хлібчика дай! Мамо, матусю, ненечко! Крихітку хлібця!». Хто водить за мною запалими очима-криницями, очима, у які пере-лилися всі страждання, муки й скорботи роду людсь-кого і розпинає душу мою на хресті всевишньої пе-чалі? Чий же це мільйонноголосий стогін у мене? Хто щоночі будить, стогне, квилить, плаче і веде у холодну ріку, де розлилися не води, а сльози мого народу? У ній - ні дна, ні берегів... *(Сценка з янголятами)*

варіант, а через місяць, на V з'їзді Рад він став законом. Проте цей закон залишився на папері. Перша п'ятирічка, яка почалася з жовтня 1928р., виконувалась за сумою щорічних планів, які не мали майже нічого спільного із затвердженим п'ятирічним планом.

Справа у тому, що п'ятирічка ще у формі директив XV з'їзду ВКП (б) мала фундаментальний недолік: “ножиці цін”(розрив у цінах). Селяни не давали на це згоди і взимку 1927-1928 років практично припинили підвезення хліба на ринки. У країні спалахнула хлібозаготівельна криза. Вийшовши у січні 1928р. на хлібозаготівлі до Сибіру, Сталін у серії виступів перед партійними працівниками розгорнув програму з трьох пунктів: - зажадати від куркулів негайної здачі всіх надлишків хліба за державними цінами, а на випадок відмови застосувати надзвичайні заходи і конфіскувати надлишки; у найближчі 3-4 роки провести часткову колективізацію сільського господарства; услід за частковою провести суцільну колективізацію сільського господарства.

Колгоспи були потрібні Сталіну, щоб подолати хлібозаготівельну кризу і одержати від села додаткові кошти на індустріалізацію. Надзвичайні заходи були придатні для вилучення готової продукції. З їх допомогою неможливо було змусити селян-одноосібників постійно виробляти товарний хліб. Отже, одразу після XV з'їзду ВКП(б) Сталін відійшов від курсу соціалістичного будівництва, накресленого в директивах по п'ятирічному плану. Замисливши в лютому 1928р. скасування непу, примусове об'єднання селян у колективні господарства і накладання продрозкладки на колгоспи, Сталін на словах усе це заперечував.

“Рік великого перелому” характеризується не тільки переходом до суцільної колективізації селянських господарств при розкуркуленні їх

Сталін переміг під прапором боротьби за прискорену індустріалізацію країни. Здобувши абсолютний контроль над партією і державою, він негайно перейшов до авантюристичної лівацької політики “стрибка” в індустріалізації. Утруднень у фінансуванні капітального виробництва більше не існувало, хоч через відсутність справжнього госпрозрахунку промисловість самостійно заробляла порівняно небагато.

1928р. Сталін ще не міг відкинути рішення XV з'їзду партії про часткову колективізацію на добровільній основі. Після того, як опір групи Бухаріна було зламано, перегляду цього рішення ніщо не перешкоджало. Механізм “стрибка”, складовий елемент якого становила суцільна колективізація, було запущено.

Рік великого перелому характеризувався остаточним відступом до політики воєнного комунізму. Початок форсованої колективізації збігся з практичною заборонаю торгівлі і введенням практики планових завдань щодо здавання державі хліба та інших сільськогосподарських продуктів з розкладкою плану по кожному селу, колективному або індивідуальному господарству. Проте розкладка виявилася ефективною тільки наступного року, коли кількість колгоспів зросла, а невиконання плану стало каратися розкуркуленням. З літа 1930р. поширилась практика твердих завдань щодо здачі всіх “лишків”. Повернення до непопулярного воєнного комунізму термінологічно маскувалося. Методи воєнно-комуністичного штурму було названо “новим етапом непу”. Поняття “продрозкладка” замінювалося поширеним терміном “план”.

Перша колгоспна весна 1930р. була обіцяючою. Україна одержала непоганий урожай. Було здано по 4,7 центнера з гектара – рекордний показник товарності за всі роки Радянської влади. Створювалися уявлення, що колгоспне село здатне забезпечити “стрибок” в індустріалізації. Селян результати першого року суцільної колективізації привели в шоковий стан. Хоч грізне слово “продрозкладка” не вживалося, в колгоспне село повертався напівзабутий побут десятирічної давнини. Ринок зникав. Гроші втрачали свою купівельну спроможність. Фонд отоварення заготівель був мізерний, а заробітки в громадському господарстві – злидними. Щоб прогнати, треба було розраховувати в основному на присадибну ділянку.

І россою вмиватиме очі.

Ведуча

Мати зарубала свою дворічну дитину і зва-рила, аби прогодувати решту дітей. Скаламутився у неї розум, кричала тільки: «Ваня, Ваня, Ваня».

Чуєш, Йвану? Чуєш, кличе мама...

Одягнути чистеньку сорочку.

Білий день. Така червона пляма.,

Озовись, загублений синочку!

Кличе світ. Тебе за світка, Ваню!

Хоч одне розплющи, синку, очко...

Божевільна мати... Біль... Страждання...

Подивись, загублений синочку.

Стративсь розум. В ненажернім світі!

Господи, сокира на пеньочку...

І голодні перепухлі діти.

Не вмирай, зарубаний синочку!

Ведучий

Маленькі рученьки, простягнуті до Бога... Маленький хлопчик, умираючи, просив Бозю: «Дай хоч одненьку картопельку».

Бозю! Що там у тебе в руці?!

Дай мені, Бозю, хоч соломинку...

Щоб не втонути в Голодній Ріці.

Бачиш, мій Бозю, я ще дитинка.

Таж підрости хоч би трохи бодай.

Світу не бачив ще білого, Бозю.

Я - пташенятко, прибите в дорозі.

Хоч би одненьку пір'їночку дай.

Тато і мама - холодні мерці.

Бозю, зроби, щоби їсти не хтілось!

Холодно, Бозю.

Сніг дуже білий.

Бозю, що там у тебе в руці?

Ведуча

Звали її Параскою, Помила дітей, натопила маковинням, закрила лядку, і до ранку всі померли.

Спіте, діти, спіте, любі.

І не просинайтесь.

Ведуча

А люди біднії в селі,
 Неначе злякані ягнята,
 Позамикалися у хатах —
 Та й мруть...
 Сумують комини без диму,
 А за городами, за тином
 Могили чорнії ростуть.
 Гробокопателі в селі
 Волочать трупи ланцюгами
 За царину і засипають
 Без домовини. Дні минають.
 Минають місяці. Село
 Навік замовкло, оніміло,
 І кропивою поросло.

Ведучий

Залишившись без хліба, селяни їли котів, собак, шурів, кору, листя, навіть пили помії з добре забезпечених кухонь членів партії.

Люди їли все, що можливо було жувати. Варили цвіт акації, зелену лободу змішували з товченими качанами кукурудзи, і щасливим був той, хто міг додати жменьку висівок. Від такої їжі пухли ноги, тріскалася шкіра.

Вимирали цілі родини, особливо, де було багато дітей. Першими, як правило, гинули чоловіки, пізніше - діти, і останніми - жінки. Батьки несли на цвинтар мертвих дітей у мішках, везли на візках у кого була ще хоч якась сила. Люди тихо вмирали, а живим було байдуже, бо во-ни дичавіли від голоду. Люди божеволіли, втрачаючи своє людське ество. Голод притуплював моральність. Почалося людодїство. *(Лунає уривок із класичного твору).*

Ведуча

Мамо, мамо, я скоро помру,
 Не рятуйте мене, не треба.
 Не ріжте ні брата мого, ні сестру,
 А як серце моє навіки засне,
 Не вбивайтеся з горя, нене.
 Покладіть біля вишні в садочку мене,
 Забринить понад нами бджола золота.
 А та вишня весняної ночі
 Накриватиме цвітом наші чола й уста,

Проте кількість колгоспів зростала. Після березня 1930р. адміністративний тиск на одноосібників став вважатися перегином. Це не означає, що колективізація втратила примусовий характер. Господарювати індивідуально ставало дедалі важче: одноосібників розкуркулювали, обкладали “твердим завданням” та високими податками, тоді як колгоспники одержували податкові пільги. До кінця 1932р. на Україні колективізували майже 70% селянських господарств з охопленням понад 80% посівних площ. Не менш високого рівня колективізації досягнули в інших зернових районах. Колективізація супроводжувалася експропріацією заможного прошарку селянства і руйнування розвинутої системи сільськогосподарської кооперації. Продрозкладка вела до швидкого зростання кризових явищ. Найістотнішим проявом кризи, яка охопила молодий колгоспний лад, була цілковита незацікавленість селян у розвитку громадського господарства, їхнє пряме небажання працювати.

До початку суцільної колективізації в колгоспах панувала “поденщина”. Іноді доходи розподілялися по їдцям або кількості робітників в сім’ї. Колгоспцентр СРСР у директиві від 6 червня 1930р. “Про оцінку і облік праці у колгоспах” висловився за впровадження нової економічної категорії – трудодня, який давав змогу враховувати не тільки кількісні, а й якісні результати роботи. У 1932р. переважна більшість колгоспників до організації праці за трудоднями. Проте в самому порядку нарахування їх існувало багато недоліків. Один з найсерйозніших – дискримінація праці польових працівників викликана насамперед бюрократизацією управлінської сфери через відсутність справді демократичних норм у примірному Статуті сільськогосподарської артілі. У 1930-1931рр. У колгоспах створювалися тимчасові бригади – на період сільськогосподарської кампанії. Непостійний склад пригад і незакріпленість робочої худоби, реманенту, земельних ділянок тягли за собою знеосіблення і зрівнялівку. Під час збиральної кампанії і обмолоту запанував цілковитий розгاردіш і безладдя. Бригади розпалися, на роботу виходив хто хотів, праця організована не була. Планів не мали. Роботу зволікали. Хліб осипався, просапних не збирали зовсім. Розкрадання пішло навалою, вдень і вночі з поля возили на очах у всіх, розтягали колгоспний хліб. Обліку не було.

заможного прошарку, а й швидким згортанням ринку, наростанням в економіці розподільчих, воєнно-комуністичних рис. У містах відбувався перехід до нормової торгівлі. Призначені для села промтовари теж були вилучені з вільного продажу й увійшли до фонду отоварювання заготівель на контрактній основі.

При аналізі причини дезорганізації колгоспного виробництва не можна відкидати неготовності основної маси колгоспників до колективної праці. Дрібнобуржуазна психологія середнього селянина, який раптово для себе опинився в колгоспі, нерідко виявлялася в низькому рівні дисципліни, безвідповідальному ставленні до усупільненого майна й худоби, байдужості до всього, що було за межами власної присадибної ділянки. І все ж безуспішність спроб реалізувати в масовому масштабі заходи щодо організаційно-господарського зміщення колгоспів, які добре себе зарекомендували в передових артілях, пояснювалася, насамперед, не особливостями селянської психології, а руйнівним впливом продрозкладки. З одного боку селяни не могли почути себе господарями у власному колгоспі, тому що вироблена колективною працею продукція не стала власністю колективу. З іншого боку, вони знали, що колгоспи утворенні шляхом об'єднання їхніх власних засобів виробництва. Колізія розв'язувалась просто: колгоспники починали забирати продукцію, вироблену в громадському господарстві, до її оприбуткування і вивозу. Такі дії кваліфікувалися як крадіжка. У 1932р. крадіжками займалися від 85 до 90% колгоспників. Крали, щоб забезпечити себе продуктами харчування або щось заробити продажем. На ринку, який існував практично нелегально, ціни на продукцію сільського господарства до кінця першої п'ятирічки зросли в 30 разів. Колгоспники застосували своєрідну тактику саботажу хлібозаготівель: намагалися приховати при обліку справжні розміри врожаю, залишали зерно в соломі при обмолоті, щоб згодом потайки перемолотити її другий раз – для себе.

Замість того, щоб покінчити з виробничими відносинами, які змушували колгоспників красти власну продукцію, Сталін та його найближче оточення обрали шляхи репресії. Хоч давно вже було оголошено про ліквідацію куркульства як класу, Молотов знову заговорив про

молебнів не справляли, поминальних свічок не ставили, обід за тебе не робили. Прости ж нас, роде наш за-мордований, лише сирою землею зігрітий. Царствіє небесне волі, душі убієнні!

Господи! Страждання муки й горе мого народу до всевишньої скорботи зарахуй і біди й погибель від землі й народу сушого відведи. Нині, прісно і на віки вічні відведи! Амінь!

Ведучий

Ні труни, ні хрестів, ні тризни!

Прямо в яму. Навіки-віків!

Чорна сповідь моєї Вітчизни.

І її затамований гнів.

Ні віночка, ні навіть барвінку...

Наче падалиць - під вітрюган!

То причастя твоє, українко.

Українцю, то твій талісман.

Гей Україно... Де ж українці?

Мати чекає вісті од сина.

Будемо разом чи поодинокі?

Гей українці, де ж Україна?!

Ведуча

Світ мав би розколотися надвоє, сонце мало б перестати світити, земля повернутися від того, що було на землі. Але світ не розколовся, сонце сходить, земля обертається, як їй належить і ми ходимо по цій землі зі своїми тривогами і надіями. Ми – єдині спадкоємці всього, що було.

Тож пом'янемо хоч сьогодні, із запізненням у кілька довгих десятиліть, великомучеників на-шої історії. Пом'янемо і знайдемо в собі сили пройти за ними дорогою їхнього хресного путі. Не їм це потрібно, а нам. Все, що вони могли сказати світові, вони вже сказали. Тепер наша черга. *(Лунає уривок із класичного твору).*

Ведучий

Кров холоде в жилах, коли читаєш спогади оче-видців.

Люди ходили по стерні, шукали нірки мишей, роз-копували їх, і коли знаходили хоча би жменьку зер-на, це було велике щастя. Найстрашніше почалося весною 1933 року, Закінчилися всі крихти зерна, з'явилися перші померлі від голоду.

Голод поклав у сиру землю біля 9 млн. селян. Третина померлих - діти, які не да-ли нащадків.

Наслідки голодомору - це і великі ду-ховні втрати, які цифрами не зміряти. Скільки селян, яким пощастило вижити, які були землеробами з діда-прадіда, відсахнулися від своєї селянської долі, зреклися мови своєї, звичаїв, пісень.

І ще одна гірка істина. В могилу голодо-мору зійшли найкращі. Гинули пра-цьовиті самостійні хазяї. Всі здібні, талановиті, здорові духом і тілом, які мислили і протестували - все це винищувалося з корінням.

(Діти входять зі свічками)

Ведуча

Сьогодні запалимо свічки та хвилиною мовчання пом'яне-мо усіх. Не їм це потрібно, а нам. На вшанування світлої пам'яті жертв го-лодомору в Україні 1932 - 1933 роках ого-лошуємо хви-лину скорботи.

Прошу всіх встати. *(Хронометр)*. Прошу сісти.

Хай ця хвилина для громадян нашої незалежної держави, співвітчизників за кордоном, для всіх людей доброї волі й чистої совісті стане актом поминаль-ним, актом покаяння і перестороги. Хай у кожному місті й селі, в кожній осе-лі, в кожній родині старий і малий схилить голову перед пам'яттю невинно-убієнних голодом-геноцидом, уклінно припаде до їхніх могил, поставить свіч-ку перед образом Божим. Хай ця хвилина увійде в наші серця тихою молит-вою, очистить наші душі від зла. *(Пісня Аве Марія)*

Ведучий

Господи Вседержителю наш! Чи ж ти осліп від горя і людських гріхів? Сину Божий! Ісусе Христе! Спасителю наш! Порятуй від голодної смерті народ мій, у якого дика сарана забрала все до зернини! Богородице! Матір наша небесна! Свята Покрово, покровителька роду святоруського! Куди ви всі відійшли? Чого ж залишили мою землю і народ мій на поталу червоних дияво-лів? Чи ж бо не бачите, що во-ни доточують кров із могутнього українського дере-ва? Чи ж не бачите криниці, повної українських сліз? Чи ж не бачите, що то не Україна вже, а веле-тенська могила? Де ж ви, сили небесні? Роде наш не-бесний! Народе небесний неоплаканий!

Ведуча

Прости, народе Божий! Прости цю прокляту зем-лю, цей милий рай, на яко-му оселився диявол. Усіх нас грішних прости, які мовчали, за упокій твій

загрозу збоку куркуля, який нібито організував на селі розкрадання хліба та іншого колгоспного добра, аби шкодити громадському господарству колгоспників, виконанню ними державних завдань. ВЦВК і РНК СРСР 7 серпня 1932р. прийняли постанову “Про охорону майна державних підпри-ємств, колгоспів і кооперації та про зміцнення громадської (соціалістичної) власності”. Відповідно до цього законодавчого акту розк-радання майна колгоспів і кооперативів каралося розстрілом, а за пом'як-шуючих обставин - позбавлення волі на строк не менше 10 років. 22 серп-ня 1932р. ВЦВК і РНК СРСР прийняли постанову “Про боротьбу із спеку-ляцією”. Спекуляція каралася ув'язненням в концтаборі на строк від 5 до 10 років без права застосування амністії.

Руйнівний вплив продрозкладки на продуктивні сили сільського господарства повною мірою виявився 1931р., коли в колгоспі об'єдналася більшість сільського населення України. Однак дезорганізація і деградація громадського виробництва колгоспів не позначилася на поставках державі: їх стягували залізною рукою. Зате рівень життя колгоспників, який зале-жав від “залишкового” принципу плати праці. Уже в перші місяці 1932р. в багатьох сільських районах вичерпалися запаси продовольства насамперед хліба. Над колгоспниками зависла загроза голоду.

В сільському господарстві України спостерігався катастрофічний стан. Посівна кампанія затяглася до кінця червня і все ж не досяїли понад 2млн гектарів, відведені під чорний пар площі перетворилися на розсадник бур'янів. Через те, що просапних культур не обробляли, частина посівів загинула. На площах, що залишилися, урожай був невисокий, незважаючи на задовільні погодні умови.

Єдиним для 1932р. нововведенням у взаємостосунках між містом і селом був дозвіл торгівлі для колгоспів, колгоспників та одноосібників за цінами вільного ринку. Зроблена з воєнно-комуністичних позицій спроба налагодити плановий продуктообмін між містом і селом була офіційно визнана неспроможною. Проте на поточну ситуацію постанова не вплину-ла. Адже торгівля хлібом дозволялася тільки після виконання заготівельно-го плану, з 15січня 1933 року.

Сталін сліпо вірив у дієвість обов'язкових постанов, незалежно від

того, чи відповідають вони реальним інтересам і відносинам. Він думав, що проблему жнив 1932р. можна розв'язати прийняттям закону, в якому були б передбачені заходи проти виявлених раніше хиб. У постанові РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 5 липня 1932р. “Про збиральну кампанію 1932 року” висувалася вимога запроваджувати скиртування: своєчасно скошений і заскиртований хліб не міг тривалий час зберігатися в полі. З метою заохочення колгоспників дозволялося вже при обмолоті видавати аванси в рахунок натуральної частини доходів в обсязі 10-15% фактично обмолоченого хліба. Це був певний крок уперед від “залишкового” принципу оплати трудоднів: раніше хліб на трудодні видавали тільки взимку, після виконання заготівельного плану. 1932р. було заскиртовано більше скошеного хліба, ніж у попередні роки. Втрати від обсіпання зменшилися. Зате тривале зберігання хліба в полі викликало масове розмноження гризунів. На засіданні Раднаркому УРСР 11 листопада 1932р. вказувалося, що поширення польових мишей набуває розмірів стихійного лиха. Щоб не вмерти з голоду колгоспники ціною надлюдської праці розкрили мишачі нори на площі 120 гектарів. У результаті вдалося одержати 17 центнерів доброякісного зерна. В кожній норі було від 2 до 6кг пшениці.

1932р. втрати врожаю позначилися вже не тільки на життєвому рівні колгоспників, а й на хлібозаготівлях. До першого листопада від селянського сектора України надійшло лише 136млн пудів хліба. Мляво відбувалися заготівлі і в інших регіонах країни. Централізовані ресурси хліба та інших видів продовольства швидко танули. Це викликало скорочення і без того низьких норм видачі продуктів за картками для робітників та службовців. Різко зменшився хлібний експорт, що призвело до майже десятикратного збільшення дефіциту зовнішньоторговельного балансу порівняно з 1929 роком. Зростання короткострокової заборгованості обумовило появу на західних валютних ринках чорної біржі радянських векселів. Прострочення платежів загрожувала непередбаченими наслідками, і з поточних рахунків іноді доводилося розплачуватися валютою, одержаною від продажу національних художніх цінностей. Саме тоді з головних музеїв країни навзажди пішли за кордон сотні творів великих художників.

Є безліч фактів, які незаперечно доводять злочинний характер

Ведуча

У 1932 році більшовики, які прийшли до влади у 1917 році, розпочали будували великі заводи, електростанції. Після ліквідації поміщицьких господарств основними виробниками хліба були самостійні селянські господарства. Продуктивність у них була низька і не кожна сім'я могла продати хліб. До того ж держава платила за нього в два рази менше, ніж на базарі. Союзний уряд не задовольняли темпи хлібозаготівель в Україні. 30 грудня 1927 року до Харкова приїхав секретар ЦК ВКП(б) В. Молотов, який вимагав форсування темпів хлібозаготівель.

Ведучий

Боже великий, всевладний,
Яви нам свою могуть,
Дай розпізнати правду, -
Праведників не забудь.
Дивляться в твої очі,
Мільйони скатованих душ.
Пригорни їх, посели на спочинок,
Та їхнього сну не поруш!
Заступи нас і нашу державу
Од кривавих, лютих негод.
Всі ми - суцї, усопші, прийдешні —
Твій пшеничний, безсмертний народ.

Ведуча

Хлібозаготівлі супроводжувалися репресіями, фізичним та моральним знущанням. На кожну селянську родину було дано план здачі. За невиконання плану хлібоздачі позбавляли власного помешкання, худоби, землі, інвентарю. Селяни всіляко чинили опір, ховали хліб на «чорний день».

Влада знайшла спосіб подолання зернової проблеми - масова колективізація. Погрозами і тортурами домагалися від селян вступу до колгоспу. Сталінська колективізація підвела селян до «страшної Голгофи». Уздовж кордону України, де вмирали цілі села, де живі не встигали хоронити мертвих, були виставлені війська. Жодна душа не повинна була вирватися з уготованого їй пекла. В Україні при владі, яка називала себе народною, на родючій землі без війни чи стихійного лиха вмирали хлібороби.

Ведучий

Голодомор 1932 - 1933 рр. - страшна трагедія історії нашої держави. Голодомор забрав мільйони людей. Щоб не повторилися такі події, ми повинні знати і пам'ятати про них.

Запалимо свічки...

(Виховний захід)

Діти танцюють український таночок-хоровод, звучать слова про Україну. (Лунають дзвони)

Ведуча

Відкрийтесь, небеса!
Зійдіть на землю.
Всі українські села,
присілки та хутори,
Повстаньте всі, кому сказали: вми!
Засяйте над планетою, невинні душі!
Зійдіть на води й суші.
Збудуйте пам'яті невідгасний собор!

Ведучий

1932-й рік... Того року урожай хліба
був гарний, але прийшло

розпорядження, що хліб роздали незаконно і почали забирати з
домівок усе, що знаходили. Шукали хліб усюди - розривали підлити,
печі, розкидали скирти соломи. Поступово насувався голод.

Ведуча

Рано чи пізно, але обов'язково кожна людина і весь народ осмислює своє
минуле.

Не сьогодні це сказано:

Час народжувати і час помирати,

Час руйнувати і час будувати.

Час розкидати каміння і час збирати,

Час мовчати і час говорити.

Прийшов час говорити після десятиліть мовчання.

Ведучий

У 1933 р. був в Україні великий голод. Не було тоді ні війни, ні потопу. А
була тільки зла воля одних людей проти інших і ніхто не знав, скільки
невинного люду лягло у могили - старих, молодих і дітей, і ще ненароджених
у лонах матерів.

То як же сталося, що маючи чудовий урожай, українці гинули від голоду?

Чому так сталося? Хто винний? Було це чиясь недбалістю чи детально
розробленим планом геноциду українського народу?

діяльності надзвичайних комісій надісланих Сталіним у листопаді 1932р.
до Харкова, Ростова-на-Дону і Саратова із завданням взяти хліб за будь-
яку ціну. Надзвичайну комісію на Україні очолив Молотов. Комісія Моло-
това не приймала власних постанов, а діяла від імені партійно-державного
керівництва республіки. Діяльність її розпочалася з прийняттям постанов
ЦК КП(б)У від 18 листопада і РНК УРСР від 20 листопада 1932р., майже
ідентичних за змістом і під однаковою назвою – “Про заходи по посилен-
ню хлібозаготівель”. Постановами передбачалося, що в артілях, де під час
жнив допускали авансування колгоспників понад встановлену норму (15%
від фактичного обмолоту), мають організувати повернення незаконно роз-
даного хліба. Вводилася практика натуральних штрафів (м'ясом, картоп-
лею та іншими продовольчими продуктами – на випадок відсутності запа-
сів зерна) колгоспників та одноосібників-боржників по хлібозаготівлях.
Ключовим серед репресивних заходів був дозвіл райвиконкомам перерахо-
вувати в хлібозаготівлю всі створені в колгоспах натуральні фонди – насін-
невий, продовольчий і фуражний.

Села, які мали осо-
бливо велику заборгова-
ність по хлібозаготівлях
заносились на “чорну
дошку”. Статут “чорної
дошки” означав фактичну
блокаду: селяни позбав-
лялися права на виїзд, і
якщо в селі не було про-
довольчих запасів, люди
гинули голодною смертю.
Велике село Гаврилівка
загибло майже повніс-
тю. Лише з 15 грудня
1932р. було дозволено
продавати гас,

Додаток до прот.ПВ №93.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ СОВНАРКОМА УССР и ЦК КПУ О ЗАПИСИ НА ЧЕРНУЮ ДОСКУ СЕЛ, ЗЛОСТНО САБОТИРУЮЩИХ ХЛЕБО- ЗАГОТОВКИ.

Ввиду особо позорного пассива хлебозаготовок в
отдельных районах Украины, СНК и ЦК ставят перед обл-
исполкомами и обкомми, райисполкомами и райпаркомами
задачу сломать саботаж хлебозаготовок, организован-
ный кулацкими и контрреволюционными элементами, унич-
тожить сопротивление части сельских коммунистов, ставших
фактически проводниками саботажа и ликвидировать не-
борьбистскую часть влиятельных партийных органов и пу-
блицистов к саботажникам, обеспечить выполнение плана хлебо-
заготовок.

СНК и ЦК постановляют:

За явный срыв плана хлебозаготовок и злостный
саботаж, организованный кулацкими и контрреволюционными
элементами, внести на черную доску следующие села:

- 1.с.Вербка, Павлоградского р-на, Днепропетровской области.
- 2.с.Гаврилівка, Меженинского р-на, Днепропетровск. области.
- 3.с.Дятельки, Радичевского р-на, Харьковской области.
- 4.с.Каменине, Поток, Кременчугского р-на, Харьковской обл.
- 5.с.Святоотрицького, Трипільського, Одеської області.
- 6.с.Пески, Баштанського р-на, Одеської області.

В отношении этих сел провести следующие мероприятия:

1. Немедленное прекращение подвоза товаров, полное
прекращение кооперативной и государственной торговли на
месте и вывоз из области сельских хозяйственных и госу-
дарственных запасов всех излишних товаров.
2. Полное запрещение всякой торговли как для
колхозов, колхозников, так и для индивидуальных.
3. Прекращение всякого рода кредитования, проведе-
ние досрочного выкупа кредитов и других финансовых
обязательств.

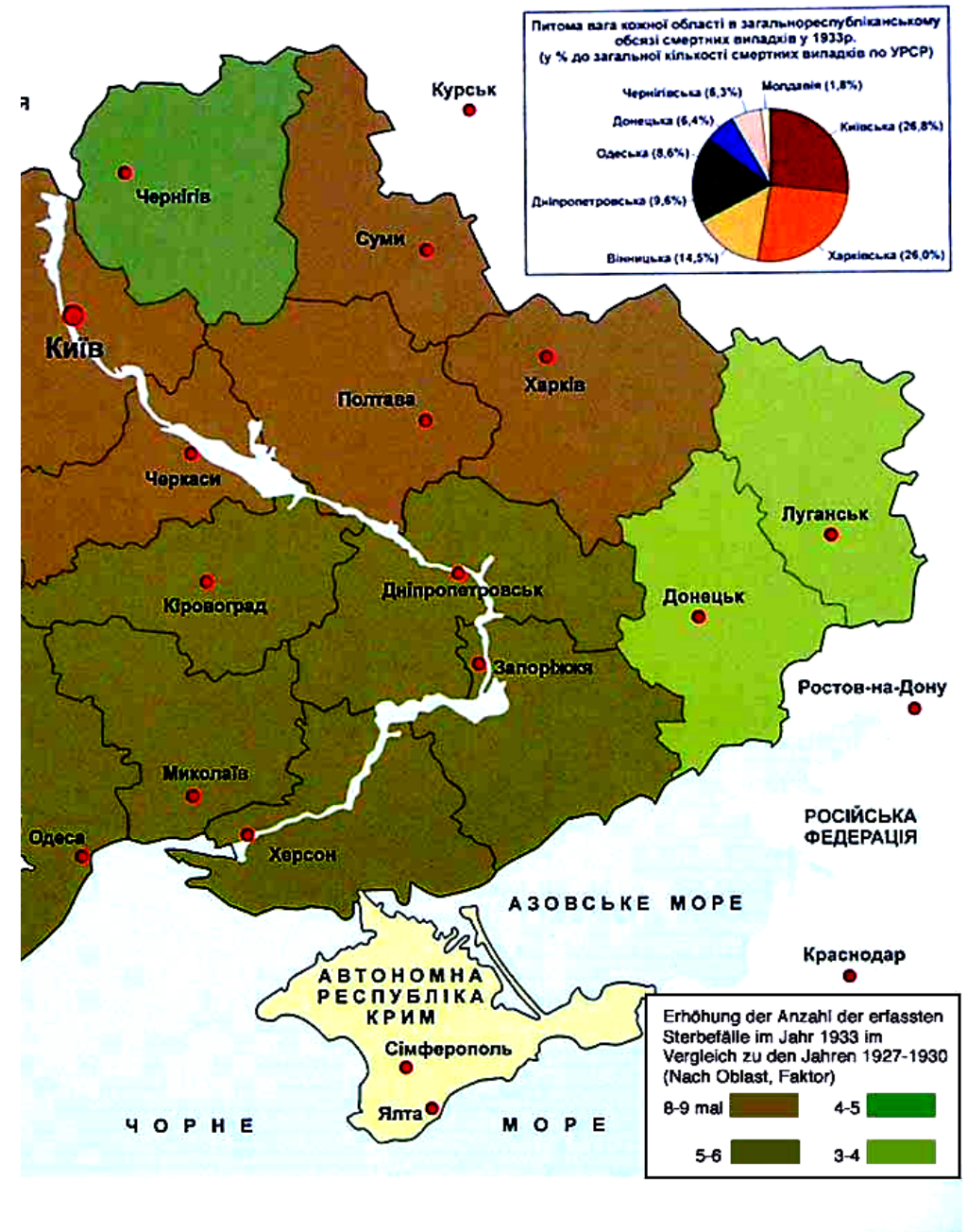
сірники та інші промтовари у селах, за винятком 82 районів 5 областей, які найбільше заборгували по хлібозаготівлях.

Вилучення максимальної кількості колгоспного хліба методами продрозкладки на перших порах докорінно поліпшило непросту ситуацію в зовнішній торгівлі. Справді, у 1926/27р., коли хлібозаготівлі відбувалися шляхом закупок на ринку, було вивезено приблизно 130 млн пудів. У 1928р., коли вибухнула хлібозаготівельна криза, вивезти вдалося лише 27 млн. пудів, а в 1929р. – 11 млн. пудів. Якраз у цей час почалася світова криза, що з особливою силою вдарило по радянській зовнішній торгівлі. Ціни на сировину, що вивозилася, впали значно нижче, ніж ціни на устаткування, що ввозилося. Отже, треба було експортувати значно більше сировини, щоб одержати ту саму валютну виручку. Продрозкладка спочатку дала можливість збільшити експорт зернових. У 1930р. він зріс у 27 разів – до 298 млн пудів, у 1931р. – досяг максимальної величини за весь післяреволюційний період – 316 млн пудів. Водночас продрозкладка викликаючи прогресуючий параліч, сільськогосподарського виробництва, різко зменшила, в кінцевому підсумку, експортні ресурси.

Хлібозаготівлі подовжувалися навіть у першій декаді лютого 1933 року, коли селяни почали гинути від голоду. Практично на всій території України в сільській місцевості тоді вже не існувало скільки-небудь великих запасів продовольства.

Повна безвихідь ситуації змусила на Дніпропетровщині звернутися до абсолютно неморального засобу – нагороди за донос. Кожний, хто вказував, де сусід ховає зерно, одержував від 10 до 15% виявленого як премію. 17 лютого цей "досвід" поширився на всю республіку у формі спеціальної урядової постанови.

Насіннєва проблема відійшла на другий план після того, як секретар ЦК ВКП (б) Постишев добився прийняття 25 лютого постанови РНК СРСР і ЦК ВКП (б) про виділення Україні позички в розмірі 20 млн. пудів зерна. Фактично, телеграфний дозвіл на використання розміщених у республіці державних запасів хліба для харчування голодуючих: 3 млн. пудів надійшов 19 лютого. Всього до кінця квітня республіка одержала 22,9 млн. пудів насіннєвої позички, 6,3 млн. пудів фуражної позички, 4,7 млн. пудів

Hungersnot 1932 - 1933 in der Ukraine

- Сучасні кордони України
— Кордони областей України
● Обласні центри
■ території повернуті до складу України після 1939р.
- Карта наведена за книгою "Історія України". Підручник для 10 кл. Автори: С.Купчицький, М.Коваль, Ю.Либідська. 1996р.

ПОЛЬЩА
СЛОВАКІЯ
УГОРЩИНА

Після 4-х річної роботи Спеціальної Комісії Конгресу США по вивченню голоду 1932-33рр. в Україні та затвердженні висновків Комісії Конгресом США, в 1968 році була створена незалежна Міжнародна комісія користуватися наступному складі:

1. Професор Діакоб В.Ф. Сундберг - Швеція, обраний президентом комісії.
2. Професор Діон Вергувен - Бельгія, заступник президента комісії.
3. Професор, поповнення Ді. Л.А.Дрейпер, колишній Британський об'єднувачу у Норінберзькому Трибуналі.
4. Професор Діон П.Г.Милфрей - Канада, колишній директор відділення Людських Прав Організації Об'єднаних Націй.
5. Професор Доріс Левассер - Франція, колишній член Комісії для ревізії кримінального права Франції.
6. Професор Рікардо Левене - Аргентина, колишній Президент аргентинського суду.
7. Професор Ковей Т.Опнер - США, колишній асистент державного Секретаря, Амбасадор.

В 1937р. в СРСР був проведений перепис населення, але його дані не були опубліковані. Сталіна найбільше обурило статистика подана у українських демографіях як згодом були репресовані та знищені. Міжнародна комісія користуватися зробила порівняння зросту та втрат населення в Україні та в сусідніх республіках за радянськими переписами 1926 і 1939 років. Після 1932р. в південні, центральні та східні області України здійснювалось масове переселення цілих сіл, та когоспів з російських губерній. Порівняльні дані міжнародної комісії користуватися некро доводять втрати України, які становлять 3,084 млн. чол. Якщо відняти кількість переселених людей з Російської Федерації, та врахувати зменшення народжуваності внаслідок голодомору, то Українські втрати становлять не менше 10 млн. чол.

Порівняльні дані зросту та втрат населення із висновків Міжнародної Комісії користуватися, зроблених на підставі статистичних даних відображених у радянських переписах

№ ПІП	Назва Держави, Республіки	Населення у млн. дані СРСР за 1926р.	Населення у млн. дані СРСР за 1939р.	Зріст населення млн.чол.	(%) зріст населення
1	СРСР	147,828	170,567	+ 22,529	+ 16,0
2	РРФСР	77,791	99,591	+ 21,800	+ 28,0
3	БІЛОРУСІЯ	4,739	5,275	+ 0,536	+ 11,2
4	УКРАЇНА	31,195	28,111	- 3,084	- 9,9

МОЛДАВІЯ
РУМУНІЯ

Кишинів
Бухарест

продовольчої позички і 400 тисяч пудів продовольчої допомоги.

Про те, що на селі відбувається щось страхітливе, знали всі. Біженці заповнювали міста і вмирали сотнями просто на вулицях. Інформація про голод проникала й за кордон. Намагаючись врятувати від голодної смерті дітей, селяни везли їх до міст і залишали в установах, лікарнях, просто на вулицях. Лавина голодних смертей наростала з місяця в місяць аж до початку літа. Така інформація ретельно приховувалася від народу. Сталін говорив про успіхи міжз'їздівського періоду, з підкресленим натиском відзначав, у контексті з цифрами про зростання національного доходу і промислової продукції. Включення до традиційного переліку успіхів нового елемента – даних про зростання населення – мало на меті покласти край різного роду чутки у країні і за кордоном про величезні втрати людей від голоду.

Аналіз даних демографічної статистики 30-х рр. свідчить, що прямі втрати населення України від голоду 1932р. становили близько 150 тисяч чоловік. 1933р. голодною смертю загинуло від 3 до 3,5 млн. чоловік. Повні демографічні втрати, включаючи зниження народжуваності, сягали в 1932-1934 рр. 5млн чоловік. Не менше мільйона загинуло на Кубані. Голод у 1933р. був наслідком спроби здійснювати соціалістичне будівництво воєнно-комуністичними методами. Проте примусова колективізація і накладе на колгоспи продрозкладка призвели до глибокої деградації сільського виробництва, яка так дорого, так боляче і невідшкодовно обійшлася країні й народові.

(1. С. В. Кульчицький "Трагедія голоду 1933"; т-во "Знання"; К. 1989;
2. С. В. Кульчицький, М. Котляр; "Довідник з історії України"; видавництво "Україна"; К. 1996)

Голодомор 1932 - 1933 років - геноцид проти українства

"Ходили опухлі, вмирили на вулицях. Зайшов до нас опухлий, просить "Дай ..." Більше вже нічого сказати не може. Мама дала йому кусок хліба, і він вийшов бідний, сів під плотом, з'їв той хліб - і не встав " *(Спогад очевидців Хмельницька обл.)*

Голод, який поширювався протягом 1932 року, набув найстрашнішої сили на початку 1933 року. Підраховано, що на початку року середня селянська родина з п'яти чоловік мала близько 80 кг. зерна, щоб проіснувати до наступного врожаю. Інакше кажучи, кожний її член мав близько 1,7 кг на місяць. Залишившись без хліба, селяни їли котів, собак, щурів, кору, листя, навіть пили помії з добре забезпечених кухонь членів партії. Найбільшого розмаху голод сягнув після завершення роботи хлібозаготівельної комісії весною - літом 1933 року. Першими, як

правило, гинули чоловіки, пізніше - діти, і останніми - жінки. Але, перш ніж померти, люди часто божеволіли, втрачаючи своє людське єство. Голод притуплював моральність. У багатьох місцевостях були зафіксовані випадки канібалізму. Партійні активісти продовжували конфісковувати збіжжя, не зважаючи на те, що з голоду вмирили цілі села. Один з таких

активістів, Віктор Кравченко, згодом писав: "У бою люди гинуть швидко, вони борються, їх підтримує товариська солідарність і почуття обов'язку. Тут я бачив, як люди вмирають на самоті, поступово, вмирають страшною смертю, без усякої думки виправдати свою загибель самопожертвою в ім'я справи. Їх загнало в пастку і лишало там вмирати з голоду, кожного в своїй хаті, політичне рішення, ухвалене в далекій столиці за столами конференцій чи банкетів.

коморах. До нас не приходили, що із сиріт взяти. А у людей геть квасольку з банок вит-рушували. Допомогали нам рідні тітки, прино-сили горнятко додому з поля. А як самі почали працювати у колгоспі, то їли у полі, варили ж у котлові їсти. Про «п'ять колосків», звичайно, чула. Он Іван три кілі взяв, той засудили. Не дозволяли з поля підбирувати, Безпалько і Чумак нагайкою гонили. Може у городі і краще жилося, а ми бараболою збирали гнилу, бур'ян їли всякий, а тварин диких, плазунів у 33-му вже й не було. У кожній хаті помирали люди, ще живих відвозили хоронити. Ховали на цвинтарі. Наді Сичихи батька сховали голого, посадили в ямі і так загорнули, отак по-садили в куточку і загорнули одного...

ШЕКІР Віра Григорівна, 1921 р.н.

Добре пам'ятаю ті часи, батька мого вбили, камінням убивали, а за що, не знаю. Родина бід-на, нічого з нас взяти.

До колгоспу йшли добровільно, може тому й вижили: колгоспникам варили, приміром я, дома була, мама получала 200 грамів борошна та й зварять увечері.

Ніхто не боронився, так, може, балачки були. Пробували приховати щось, та куди від них заховаєш - за кражу су-дили. Я також закра-далась і збирала колоски, щоб хоч суп якийсь зварити. Продавати чи мі-няти не було чого, отак з городу, що вродить, тим і жили. Як мерзла бара-боля лишалася з осені, то терли й пекли пам-пушки. А у кого й коза була.

Сиріт багато було, але не пам'ятаю, щоб їх за-бирали в інтернат, хто їх забирав, не знаю, старшенькі самі виживали. Чи допомагали люди одне одному, не знаю такого, та й у рідних ні-чого ж не було. Згадують зараз у селі померлих з голоду, дуже багато людей не вижило, дітей особливо багато померло.

Хто ж винен? Держава, начальство. Хіба вони не бачили?

(Із фондів архівного відділу РДА)

Червонка дитину з'їла, чи живу, не знаю і Їлина дитину з'їла. Мати свою дитину з'їла... За горою накиданих на гарбу мерців ніхто не йшов і не плавав. Молиться батюшка наш за померлих, одчитує. По 12, по 30 кидали в могили. Не можна це забути. Чи треба про це говори-ти? Треба. Не для помсти, а щоб це ніколи не повторилося.

ДМИТРУК Катерина Пантелеймонівна, 1921 р.н.

Не часто, але розповідаю я своїм онукам про ту біду, а вони й не вірять.

Зварили мама лободу, а на другий день бурячиння та й кажуть до мене: "Мабуть, будемо, доню, лободу варити, бо лобода жирніша". А якось пішла я прати на ставок, глянь, 3 пуловиці, зловила, принесла додому. Прийшли мама з буряків, а я їм: "Мамо, сьогодні вже добра лобода буде, зажарена..."

Собак, котів люди їли. Осьо Віра, кицькою звуть, мати сусідську кицьку вбила, а вони повідомили у сільраду, так взяли почепили на шию і водили по селу.

У Щурів дитина вмерла, мати шматками різала, варила і їли день, другий... Живих - ні, не пам'ятаю, щоб живих. Деякі сім'ї зуміли вижи-ти. Може корова була -хазяї. У колгоспі, хто працював, годували, додому тільки не давали. Хтось може хустинку поміняв на жменню пашні.

Сиріт забирала держава. Ось Покотило Марійка і її сестра Варка. Хата там була така, їх туди забрали, там вони жили, колгосп їсти варив.

Багато-померло. Тітка рідна, чоловік її і п'ятеро дітей, а он через дорогу - п'ять хлопців, як дуби, не вижили їздять попід хати гарба, биками запряжена, жінка - їздовий забирає всіх, хто вмер, а хто ще й дихає, то й тих межі мертвих.

... До церкви ходю, церква українська, відкрилась недавно, молюсь. Позволили у нас, де яка кістка була, і зробили велику могилу - голодомор. Хрест великий, високий. Люди на проводи туди йдуть, там столики стоять...

ЩЕРБАНЬ Ірина Петрівна, 1914 р.н.

Народилася у селі Шукайвода, сиротою росла. У 1932 році неврожаю не було, а голодовка була. Плани на артіль, на кол-госпників, на одноосібників були накладені великі. Виконали план і другий давай. А ще ж податок, облігації. Уповноважені приїжджали, ходили з наші-ми, шукали по клунях, по

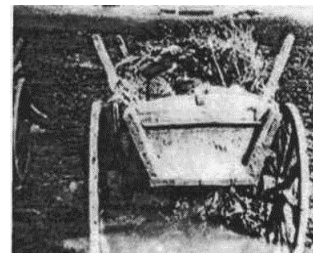
Найстрашніше було дивитися на маленьких дітей, висохлі, як у скелета, кінцівки яких звисали з роздутого живота. Голод стер з їхніх облич усі сліди дитинства, перетворивши їх на замордованих примар, і лише в очах ще лишився відблиск далекого дитинства".

Про масштаби дитячої смертності промовисто свідчить такий факт: у с. Плешкан на Полтавщині напередодні голоду 1932-33 рр. у школі усі чотири класні кімнати були наповнені учнями. Після голоду школу закрили - більше нікому було її відвідувати.

За розповідями літніх людей, багато з яких на початку 30-их років були школярами, заняття в більшості шкіл 1932-33 гг навчального року майже не проводились: діти не мали ні сил, ні одягу, щоб відвідувати зайняття, й ходили до школи хіба заради миски баланди чи каші, ще там готували для них. Не маючи сили бачити голодні муки дітей і з надією врятувати їхнє життя, батьки іноді підкидали своїх малюків під дитячі будинки у містах. З багатьох історичних та статистичних джерел впливає страшна цифра - не менше 3 мільйонів 900 тисяч дітей в 1932-33 рр. померли з голоду на землях розселення українського народу.

У 1933 році померлих від голоду по селах стало стільки багато, що трупи лежали на вулицях, дорогах, в хатах по кілька діб. Влада на місцях призначала окремих людей, котрі збирали трупи і відвозили їх на кладовища возами, одержуючи за свою працю продовольчий пайок.

Вони здебільшого ховали людей у неглибоких ямах, земля в яких ще довго ворухилась, бо серед мерців нерідко траплялись і напівживі! Частими є розповіді очевидців про те, як люди просили візників не забирати їх на кладовище, але ті вантажили ще напівживих людей, мовляв, все одно помреш.

"Страшною була весна 1933 року. По селу їздила підвода і збирала по дворах мертвих людей. Були такі дні, що з однієї хати в один день виносили по шість душ. Деякі сім'ї ховали своїх рідних вдома у садку чи в кінці городу". (Спогади очевидця)

Очевидці свідчать, що голод обмежувався українською територією, голодуючим українським селянам не дозволялось переходити або переїжджати в Росію. На кордоні з Росією стояли загороджувальні заони, які розстрілювали втікачів з України. Так само розстрілювали селян, які намагались врятуватися втечею через польський або румунський кордон.

Радянське керівництво довгий час не вживало заходів, щоб полегшити долю мільйонів голодуючих. Купи зерна і картоплі, зібрані на залізничних станціях для вивезення в Росію, гнили просто неба.

Але охорона не підпускала до них голодуючих селян. В окремих випадках люди, яких ще не зовсім покинули сили, наважувалися на штурми зернохосовищ. Їх розстрілювали, щасливіших після арешту відправляли на ув'язнення, там принаймні можна було поїсти! Часто навіть і сільських активістів, які допомагали рекувізувати хліб, залишали помирати разом із іншими. Вся тактика штучного голодомору в усіх напрямках була досконально продумана наперед, адже в той час, коли мільйони українців помидали з голоду, продовольство інтенсивно викачувалось з України, насамперед - зерно, яке вивозили на експорт за кордон.

Лист білоруських робітників від 15 липня року яскраво свідчить про те, кого виморювала радянська влада у 1932-рр. "Всюди безліч голодних, обірваних українців, котрі лежать на вулицях містечок Білорусії. Українців голодом хочуть задушити, а в газетах пишуть про все добре. Чому правду не пишуть, що мільйони голодують ... і на полі багато тепер гине хліба". Цей лист доповнюють слова Роберта Консвеста, американського дослідника голоду 1932- 1933 рр.: "Голод запланувала Москва для знищення українського селянства, як національного бастиону.

ПРОНИК Марфа Гордіївна, 1925 р.н.

У родині п'ятеро дітей було. Пам'ятаю, сидимо усі у бабки" на печі, дивимось, а во-ни по кутках, по горшках шу-кають, геть і квасольку вит-русили. Приходили бригади по 5-6 чоловік, були й сільські (у масках), й чужі, ходили і вдень, і вночі, нічого і нікого не виз-навали: чоловіків репресували, а що їм жінки... Корови, воли, реманент у колгосп забрали, а в державу забирали все, що знайшли, і одяг також.

Пішла моя мама до сільради за довідкою-, щоб зареєструвати, що батько виїхав із села, а у неї шуба була біла, гарна, а Безпалько, голова сільради, здер ту шубу, бо в колгосп не записалася. Деякі люди тікали із села, а були й такі, що з ними були. Підеш у поле по колоски, то на всі боки дивишся: догнав на коні та й нагайкою. Як колоски налилися, це вже празник, рачки лізем, шукаєм, хоч і б'ють. Більше померли у 33-му, вимирали цілими сім'ями, пухли з голоду, втрачали ро-зум. І мерли, мовчки мерли. Де яка яма пуста, туди й складали. На Яру погріб був, так вони всеньку цю вулицю звезли туди... Що то за страшні часи були, не повинно цього було бути!

АНДРУНЬ Марфа Пилипівна, 1914 р.н.

АНДРУНЬ М. П.

Страшний 1933-й не за-буду до смерті, все пам'ятаю, а чи перекажу... У 30-му колгосп заснувався, зразу зму-шували, а пізніше й самі йшли в артіль, тяжко робили. У 33-му вже був добрий уро-жай, а до цього - неважний, тому й почали оббирати людей: податки за город, за сад, за садибу, держпозика, забирали все, що могли, увесь мізер: глечик пшона, горщик ква-солі, торбинку зерна, ка-чан кукурудзи. Чи попа-дало це в державу, не знаю.

Ходили тут... шукайводський ще гірший за христинівського, якесь Катерина Мурзак. Би-ли нагайкою, було й ареш-товували. По 12 душ в штандари заганяли. Залізними шпіками стіни, землю проштовхували - шукали. Були такі дуже старанні - вислужувались - навіть квашену капусту з погріба забирали. Ховали люди нажите: в хлівах, в землі закопували, замастювали в жолобах, коло корови.

З 33-го почався мор. Бур'ян їли, траву, буряки гнилі, картоплю мерзлу, мололи сушений очерет, собак, котів, людей їли.

ЗІ СПОГАДІВ СТАРОЖИЛІВ СЕЛА ШУКАЙВОДИ

ШУКАЙВОДА - село, яких багато на Україні. Десь за 500 дворів, 957 жителів, з них тре-тя - частина приїжджих. Громадян, які народилися до 1 січня 1932 року - 14 десятків. І поки вони живі, жива пам'ять про великий голодомор, який забрав понад 500 шукайводців. Сьогодні село повертається до своєї пам'яті.

КСЕНДЗУК Надія Артемівна, 1919 р.н.

У 28-му році розпочалась колективізація. Батько мій не пішов в колгосп, бо дуже в Бога вірив, а мама записалася. Забрали в нас коняку, воза, борони. Наче й піднявся той колгосп. Отут недалеко від нас Красний тік був, хліб туди звозили і молотили, а далі на підводи грузили і під музику в Христинівку на станцію везли.

У 1932 році урожай низький видався, а плани довели та ще й понад план. Викли-чуть вночі до сільради, а там і питають: "Виконаєш план?"

Викликали і маму мою, і тітку Явдоху, а вони: "А звідки? Ви все забрали". Та й посадили в штандари, а потім випустили. Наказ такий був, щоб все під мітьолку.

Тато із свого поля 2 мішки зерна привіз, під нас (дітей) поклали: з палицями прий-шли, нас з тієї соломи зігнали і забрали той хліб.

Два братики у мене були Костя і Федір та чотири сес-трички. Всі у 33-му померли. Приїхала гарба, витягли ба-тька і троє дітей одразу. Ямку маленьку викопали на цвин-тарі, бо люди нездужали ко-пати. А пізніше ще двоє по-мерли і ще Ганя, та й лиши-лася я одна. Мама пішла в радгосп (тарілку супу і кусочок хліба давали), а я в Христинівку: в соломі ночувала, хто що дасть їла.

...Як хоронили? Осьо через город баба Тереса жила, це вона сама активістка. Оце скільки сьогодні заберуть, один кагат риють і загортають. Баба Тереса ще живого діда Тихона завезла: «А що я ще раз буду за тобою їхати?» А він через дірку з гарби на дорозі виліз, сховався у бур'яні, вона його не зловила. То ще жив, роби в, довго жив.

Українських селян нищили не тому, що вони були селянами, а тому, що вони були українцями".

Уважне вивчення географічних карт показує, що наприкінці 30-их років у кожній області України зникли чисельні населені пункти, що існували до 1933 року.

Починаючи з травня 1933 року колгоспне керівництво намагалося повернути до праці кожного, хто подавав надії на виживання. Але у більшості селян вистачало сил хіба для того, щоб дійти до колгоспного поля. Аби компенсувати недостачу в робочій силі, у порожні і напівпорожні села направляли студентів, військові частини, жителів міста. На "опустілі" землі України переселялися селяни з центральних районів Росії. їм видавали спеціальні харчові пайки, дозволяли оселятися в спорожнілих хатах. Голодомор в Україні був обумовлений не економічно, а політично, не можна заперечувати запланованості голодомору-геноциду.

Ярослава Хортяні

(www.ukrajinci.hu/holod/pro)

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА (коротка) про кількість жертв Голодомору 1932-1933 років на Черкащині

Точних загальновизнаних даних про кількість жертв голодомору 1932-1933 років на Черкащині немає. Збереглося дуже мало службових та особистих документів того часу. Після здобуття Україною незалежності проведена велика робота зі складання списків жертв голоду по населених пунктах області, проте ще далеко до її завершення.

Але уже достовірно відомих, далеко не повних даних, які ми маємо, стають очевидними масштаби жахливої трагедії українського народу.

Голод 1932-1933 років охопив усі регіони Черкащини.

Так, в селі Безпальче Драбівського району від голоду померли 828 мешканців села, в селі Білозір'я Черкаського району - 694, в селі Ташлик Смілянського району - 793, в селі Лебедин Шполянського району - 1665, в селі Заліське Тальнівського району - 1100, **в селі Шукайвода Христинівського району - 493**, в селі Митники Жашківського району - 432, в селі Шевченкове Звенигородського району - 318.

По багатьох селах кількість померлих під час голоду перевищує кількість загиблих на війні. Звенигородщина належала до числа найбільш постраждалих від голоду районів, це зафіксовано в офіційних документах, які зберігаються в архівах - телеграмі ЦК КП(б)У 1932

Київського обласного відділу Державного політичного управління Української Соціалістичної Радянської Республіки 1933 року.

За офіційними (очевидно, заниженими) даними у лютому 1932 року по 19 населених пунктах Звенигородського району голодувало 6153 особи, у т.ч. 3880 дітей, 703 — були опухлими, 189 — померли, зафіксовано 5 випадків людодівства. А жахливий апогей голодомору був ще попереду. Це засвідчують статистичні відомості (єдині, що збереглися по Черкащині) сільських рад Смілянського району: у березні 1933 року було зафіксовано 638 смертей, у квітні — 849, травні — 1456, червні — 2939, липні - 1227, серпні - 562.

За оцінками дослідників, протягом 1932-1933 років у Звенигородському районі загинуло голодною смертю понад 16 тисяч громадян. Але це число не є остаточним. Скільки наших земляків — жертв голодомору, інформація про яких не зафіксована, — спочиває в безіменних братських могилах?

У селі Водяники в 1932-1933 роках померли від голоду понад 300 громадян (у районній газеті 25.09.1993 було оприлюднено - 314) - кожний четвертий-п'ятий мешканець села.

(М.СЕМЕНЕНКО, головний спеціаліст відділу інформації

та використання документів держархіву області)